

Rita Kohnstamm over spelregels

Paternalisme

Door Mehmet Ülger
Fotografie door Daan Zuijderwijk

Het dilemma:

Paternalisme in de opvoeding brengt betere kinderen voort, maar dat is niet te rijmen met de huidige onderhandelingscultuur

Mensen worden niet geboren, ze worden gemaakt, schreef Erasmus in de zestiende eeuw. Gemaakt door de grote mensen om hen heen. Gemaakt of gebroken. Enkele eeuwen later komt diezelfde gedachte terug in de theorie van Freud. Tot de dag van vandaag toe klinken de echo's van deze gedachte. 'Een goede moeder maakt haar kind. Alles wat tussen die twee niet soepel loopt, alles wat het kind zich buitenshuis aan narigheid op de hals haalt, betekent niet alleen een probleem waar je eventueel een oplossing voor moet zien te vinden', schrijft kinderpsychologe Rita Kohnstamm (1938) in een van haar vele publicaties over opvoeding. 'Het betekent veel méér een onderminning van het moederlijke zelfvertrouwen'. 'Het gaat best goed hoor, met het moederlijke zelfvertrouwen', zegt ze lachend in haar Amsterdamse grachtenpand. 'In het algemeen wordt te moeilijk gedaan over de opvoeding. Ouders worden aangeprept dat het te moeilijk is. Het is iets heel natuurlijk, mensen kregen kinderen en brachten ze groot tussen de bedrijven door. Tegenwoordig wordt gedaan alsof je er speciaal voor moet gaan zitten', zegt Kohnstamm.

Volgens de voormalige hoofdredacteur van het tijdschrift Ouders van Nu wordt vaak gedacht dat ouders zoveel fouten maken. Ze moeten oppassen, ze moeten het goed doen. Daardoor worden ze onzeker, gaan ze zwabberen, en dan hebben ze geen duidelijke lijn, durven geen grenzen stellen. 'Deels klopt dat ook en daar moet een verandering in komen. Ouders moeten dus een duidelijke lijn aanbrengen, grenzen durven stellen. Kinderen en ouders hebben met elkaar een niet-ondertekend contract. Als de kinderen de afspraken niet nakomen,

moeten ze daarop aangesproken worden. Dat is de taak van de ouders. Dat is paternalistisch opvoeden. Dat woord verwijst niet alleen naar vaderschap. Ook moeders hebben hierin een rol.' In veel gevallen werken beide ouders. Het lijkt dat de kinderen er een beetje bij hangen. 'Maar dat is niet zo. Er wordt wel degelijk naar kinderen omgekeken. Kinderen hebben een eigen koninkrijkje. Dat komt doordat de meeste gezinnen één of twee kinderen hebben. Daarom houden de ouders heel veel rekening met hun kinderen. Dat moeten ze ook doen.' Toch hebben fulltime werkende ouders weinig tijd voor hun kinderen. 'Dat klopt. Je moet niet generaliseren, maar soms denk ik: kan het een beetje strenger. Kinderen kunnen ook wat hebben. Een beetje paternalisme is niet verkeerd.'

Normen en waarden overhoren

Als je de media moet geloven, hebben we tegenwoordig met kinderen te maken die procentueel net zo dik zijn als de gemiddelde Amerikaan, die liever voor de tv of computer zitten dan buiten spelen. Of elkaar afbreken vanwege etnische afkomst of opvallend uiterlijk. Dat geeft toch reden tot zorgen over de toekomst? 'Ach nee', is haar antwoord. 'Het gaat toch goed? Alleen leven we in een andere tijd. Tijd waarin alles versneld is. We hebben geen geduld meer en dus ook de kinderen niet. Vroeger moesten we bijvoorbeeld een week wachten op de vakantiefoto's. Dat heette volgens Koot en Bie 'de tussentijd'. Nu, met het digitale tijdperk, is die tussentijd verdwenen. Dus hoef je niet meer te wachten. We hebben steeds meer behoefte aan onmiddellijk bevrediging. Dat zou een negatief effect kunnen

hebben op langetermijnplanningen, zoals het afronden van de opleiding en de planning van je carrière. Daar heb je tijd voor nodig. Over het chronische gebrek aan tijd maak ik me wel enigszins zorgen.' De verhouding tussen ouders en onderwijs is op een speciale manier veranderd, stelt Kohnstamm. 'Vroeger waren de onderwijzers ontwikkelde mensen. Die hadden gezag ten opzichte van de ouders. Die konden kinderen veel meer bijleren dan de ouders konden. Nu is dat niet meer zo. Natuurlijk zijn er uitzonderingen, maar leraren van nu zijn niet zo ontwikkeld. Je gaat naar de pabo als je niet naar de universiteit kan. De leraren van nu kunnen de normen en waarden niet bijbrengen. De ouders weten meer dan de jufs en meesters op de school. Daardoor zijn de ouders niet tevreden met wat er op school gebeurt.' Traditioneel leerden kinderen veel van hun ouders over normen en waarden. Maar opeens moesten zaken als de verkeersles en de seksuele voorlichting op school plaatsvinden. 'Terwijl ik vind dat dat soort dingen bij de ouders horen. Vroeger kwamen die normen en waarden bij allerlei onderwerpen vanzelf aan bod. Nu moet dat allemaal op school. Alsof je les kunt geven in normen en waarden.' Normen en waarden zijn volgens Kohnstamm heel abstracte begrippen, die pas duidelijk worden voor een kind in het dagelijks gedrag, thuis, op school en op straat. 'Dat kan je niet aanleren, daar kan je geen huiswerk in maken. Je kunt het onderwerp zelfs niet overhoren. Dat is iets van hoe mensen met elkaar omgaan. Zo moeilijk is dat ook weer niet. Er wordt heel ingewikkeld over gedaan. Als je met mensen praat over wat ze belangrijk vinden, komen altijd dezelfde dingen naar voren. Dat is eerlijk

Kinderen zijn de werknemers en werkgevers van de toekomst. Zij bepalen straks het werkritme en de kwaliteit van de economie. Is die toekomst voldoende gewaarborgd? Pakken leraren en ouders hun taak voldoende adequaat op? Kinderen zijn nog nooit zo dik geweest als nu en de tolerantie naar elkaar houdt niet echt over. Kinderpsychologe Rita Kohnstamm maakt zich weinig zorgen. Ze vindt de huidige opvoeding van kinderen goed genoeg. "Tegenwoordig wordt er gedaan alsof je er speciaal voor moet gaan zitten."

◀◀ Stakeholders ▶▶

De onderwijskundige

'Aandacht aan intolerantie moet'

"Als je praat over 10 procent kinderen met wie het mis gaat, dan zijn dat altijd nog meer dan honderdduizend kinderen", reageert onderwijsdeskundige Zeki Aslan van het multiculturele instituut Forum. "We kunnen onze ogen niet sluiten voor dit probleem. Als 10 procent van de beroepsbevolking werkloos zou zijn, dan maken we ons onmiddellijk zorgen. Maar als net zo veel kinderen ontsporen, dan kunnen we niet zeggen: dat was altijd al zo geweest. En dat beargumenteren met 'volgens de wetenschap' is niet het juiste antwoord op het probleem", vindt Aslan. "Dit is een middenklassenbenadering. Als het met hen goed gaat, denken ze: ach, met iedereen gaat het goed. Juist de onderkant van de samenleving kampt met het opvoedingsprobleem." Bij het woord tolerantie valt een stilte. "We zijn steeds meer intolerant tegenover elkaar. Jongeren zijn intolerant tegenover de ouderen en omgekeerd, intolerant tegenover gehandicapten, maar ook allochtonen en autochtonen zijn intolerant tegenover elkaar", zegt hij. "Kijk naar het verharde debat over de islam en over de multiculturele samenleving. Al meer dan tien jaar zijn we er mee bezig." Volgens Aslan mag het probleem niet worden afgezwakt met 'toen waren het de Provo's, nu zijn het de Marokkaanse jongeren', vindt onderwijsdeskundige. "Bovendien", zegt hij, "hebben we juist de plicht om er aandacht aan te besteden als het probleem zich beperkt tot de bepaalde wijken, of tot een etnische groep."

Aslan is niet te spreken over een terughoudende benadering van toenemende intolerantie onder kinderen. "Het komt niet vanzelf goed als we niks doen." De rol van de opvoeding is zeer belangrijk, vindt hij. De kinderen van nu bepalen de toekomst. Als zij nu elkaar niet tolereren wegens een andere culturele achtergrond, hoe moet het in de toekomst, vraagt hij zich af. "De ouders, scholen en de samenleving hebben de plicht om aandacht te besteden aan de intolerantie. Over een aantal jaren moet het geen probleem zijn als een Turks meisje met hoofddoek en een blanke Fries willen trouwen. Maar zover zijn we nog niet. Dus als opvoeders moeten we nu aan de slag", aldus Zeki Aslan.

z.aslan@forum.nl

De ethicus

'Snel begeleiden naar zelfstandigheid'

Niet paternalisme, maar meer begeleiding moet de kern zijn van de huidige opvoeding van kinderen, zegt ethicus Johan Wempe, lector Governance op de Saxion Hogescholen, in het oosten van het land. "Jongeren van nu hebben te maken met veel meer verantwoordelijkheid dan vroeger. De druk om zelfstandig te kiezen en te opereren, ontstaat eerder, op jongere leeftijd. Dat vindt tegenwoordig niet meer plaats op het moment dat een jongere het huis verlaat en zelfstandig gaat wonen, maar al in het voortgezet onderwijs. Tieners hebben een dan al een grote vrijheid in keuzes."

Hij wijst erop dat zo'n veertig jaar geleden mensen pas rond hun vijftigste geschikt werden geacht voor een verantwoordelijke functie. Nu worden werknemers al rond hun dertigste verantwoordelijk gemaakt voor afdelingen of projecten. "Maar we moeten niet alleen naar de opvoeding van ouders kijken. De kaders waarbinnen kinderen vroeger opgroeiden, reikten verder dan het gezin. Ook de burens, de buurt en de scholen hadden een functie. Dat is voor een groot deel weggevallen. Kinderen leven in die zin zelfstandiger en individueler. De sociale structuren zijn losser geworden. Doordat de druk om zelfstandig te worden eerder plaatsvindt, zullen er ook kinderen zijn die eerder ontsporen. Dat is een ontwikkeling waar we met z'n allen voor staan."

Wempe vindt dat een paternalistische benadering haaks staat op deze ontwikkeling. "Paternalisme betekent dat je de verantwoordelijkheid van het kind wegneemt. Maar feit is dat kinderen al jong met veel vragen en keuzes geconfronteerd worden. Daar moet je ze vroeg in klaarstomen." Hij gelooft dan ook het meest in het zogenoemde *early warning system*: kinderen op tijd leren inzien wat goed en wat fout is. "Je kunt het vergelijken met het moment waarop kinderen zelfstandig naar school fietsen. Dat moet je ze leren. Dat betekent dat je als ouder eerst met ze meefietst om ze op de gevaren te wijzen. Daarna laat je ze zelfstandig de route rijden, terwijl je achter ze fietst. Doen ze het goed, dan kunnen ze de weg alleen verder. Doen ze het niet goed, dan fiets je nog een tijdje met ze op."

Kinderen ervaringen laten opbouwen, maar wel onder begeleiding. Wempe vindt dat juist door het wegvallen van de oude sociale structuur gezocht moet worden naar nieuwe instrumenten richting begeleiding. "We moeten nieuwe kaders creëren en daarbinnen op zoek gaan naar oplossingen."

johan@wempe.nu

Vroeger waren onderwijzers ontwikkelde mensen.

◀ Rita Kohnstamm:

De leraren van nu kunnen de normen en waarden niet bijbrengen. De ouders weten meer dan de jufs en meesters op de school. Daardoor zijn de ouders niet tevreden met wat er op school gebeurt.

bent, dat je niet moet liegen, dat je anderen moet helpen, dat je niet meteen moet gaan slaan. Als je die thuis en op school naleeft, dan ben je klaar."

Geen schuldgevoel

Paternalisme in de opvoeding brengt betere kinderen voort, maar dat is niet te rijmen met de huidige onderhandelingscultuur. Kohnstamm kan zich niet zo vinden in dit uitgangspunt. Ze vindt dat het opvoeden in de meeste gezinnen best goed gaat. "Dat de kinderen af en toe gecorrigeerd moeten worden, oké, daar moeten we niet hysterisch over doen. Volgens de wetenschap valt 10 procent buiten de boot en dat is van alle tijden. Toen waren het de Provo's, nu zijn het de Marokkaanse jongeren." Dat kinderen van nu te dik zijn, ligt vooral aan de volwassenen. "Niet alleen de kinderen hoor,

ook volwassen mensen zijn te dik. Als ouders bier drinken en chips eten, dan doen de kinderen dat ook. Het is een kwestie van kennis en aandacht. Gezond koken kost tijd." Moeders die fulltime werken, hebben daar vaak geen tijd voor, denkt ze. "Als je jonge kinderen hebt, moet je niet fulltime willen werken. Kinderen vragen nu eenmaal aandacht. Vrouwen die het moederschap combineren met een baan buitenshuis, betalen onvermijdelijk een prijs. Zelfs al is de kinderopvang volmaakt. De wereld is minder maakbaar dan ze denken." Ook de werkgevers hebben een maatschappelijke verantwoordelijkheid ten opzichte van de kinderen en hun opvoeding. Bijvoorbeeld door mogelijkheden te creëren voor moeders die parttime willen werken. "Een moeder die parttime werkt, kan ook hooggekwalificeerd werk doen. Ik ben ervan overtuigd dat ze beter

kunnen functioneren. Ze hoeft niet constant te denken: 'Hoe gaat met mijn kind' en geen schuldgevoel te hebben." Het mogelijk maken van crèches op de werkvloer is een andere verantwoordelijkheid van de werkgevers, denkt Rita Kohnstamm. "Je kind is dan dicht bij je. Dat is een prettig gevoel voor ouders en ook voor kinderen."

Maar verder roept de stand van zaken in de opvoeding niet om radicale bijsturing in de vorm van de terugkeer van paternalisme, stelt de kinderpsychologe. Met een beetje aandacht worden die kinderen later prima werknemers en werkgevers. "Kinderen van nu bepalen inderdaad de toekomst. Ze hebben daarom het recht op aandacht. Aandacht thuis, op school maar zeker ook op straat. Dan komt het wel goed."

ritakohnstamm@chello.nl